

Arto Seppänen
TT, OTT, Lapin yliopisto

KIRKKO-OIKEUDELLISIA NÄKÖKOHTIA VIRKAAN VIHKIMISLUPAUKSIIN

Edilex 2012

Artikkeli, versio 1.0
Julkaistu 8.10.2012

www.edilex.fi/artikkelit/9106

Sisällys

1	Taustaksi.....	1
2	Vihkimislupaukset	4
3	Sub specie aeternitatis	4
4	Pappislupaus filosofisena kysymyksenä.....	7
5	”Papiksi vihittävän on annettava virkaan vihittäessä seuraava lupaus...”	8
6	Pappislupaus ja deonttinen logiikka	9
7	”Tahdon noudattaa kirkon lakia ja järjestystä...”	11
8	Oikeustieteestä juridiikkaan – pappislupauksen keskeisyys tulevaisuudessa.....	12
	Lähteet.....	15

1 Taustaksi

Tämän 5.5.2011 pidetyn kirkko-oikeuspäivän esitelmissä on tietoisesti etsitty erilaisia poikkitieteellisiä painotuksia. Yhden esitelmän – osakseni tulleen – tuli olla oikeustieteellinen, jossa on mukana teologinen näkökulma. Se sopii minulle hyvin, sillä olen tämän Helsingin yliopiston kasvatti teologina ja Lapin yliopiston kasvatti oikeustieteessä. Molemmat järjestävät tiedekunnat ovat siis antaneet osansa tähän esitelmään. Toivottavasti en häpäise esitykselläni kumpaakaan.

Tässä yliopistossa on totuttu lähtemään ”von Adam her”, siksi lähdän minäkin liikkeelle suomalaisen oikeustieteen isän, Suomen kaikkien aikojen huomattavimman oikeusoppineen Matthias Caloniuksen (1738–1817) ajatuksesta ”Teologia yleensä on välttämätöntä lakimiehelle kansalaisena ja tuomarina, riitapuolena ja asianajajana. Erityisesti sen tuottama hyöty on suuri lainsäädäntöä koskevassa oikeudessa, kirkko-oikeudessa, uskontoa koskevissa jutuissa jne.”¹ Uskonpa että Matthias Calonius suhtautuisi suurella lämmöllä kirkko-oikeusseminaariimme. Enpä tiennyt mitään Caloniuksesta asuessani teologian ylioppilaana hänen nimikkokadullaan täällä Helsingissä v. 1974.

Teologiasta ja oikeustieteestä nousee kirkko-oikeuden olemus.² Teologia tulee osaksi kirkkolainsäädäntöä jo kirkkolain 1 §:ssä: ”Tunnustus. Suomen evankelisluterilainen kirkko tunnustaa sitä Raamattuun perustuvaa kristillistä uskoa, joka on lausuttu kolmessa vanhan kirkon uskontunnustuksessa sekä luterilaisissa tunnustuskirjoissa. Kirkon tunnustus ilmais-

¹ Calonius 1998, 19.

² Ks. Seppänen Kirkko-oikeus – juridiikkaa vai teologiaa? – Kirkko-oikeuden paradigmaa etsimässä. Edilex 2010/21 www.edilex.fi/lakikirjasto/7251 Julkaistu 6.9.2010.

taan lähemmin kirkkojärjestyksessä.” Tarkempi formulointi on kirkkojärjestyksessä (KJ 1:1§).

Valtiovalta on PeL 76 §:n mukaisesti hyväksyessään kirkkolain ja siinä olevan tunnustuspykälän, hyväksynyt kirkon oikeuden omaan tunnustukseensa. Tunnustuspykälä tekee kirkosta tunnustusyhteisön.³

Tunnustuspykälä on kirkkoa koskevan oikeudellisen osasysteemin (kirkkolainsäädäntö) perusnormi, jota muu normisto on rakennettu tukemaan. Muu normisto kasvaa ja saa sisältönsä tunnustuspykälästä. Kirkon oikeuden kannalta on erityisen tärkeää, että mikään kirkkoa koskeva oikeudellinen normi tai sen tulkinta – olipa se sitten kirkon omassa lainkäytössä tai maallisessa lainkäytössä – ei ole ristiriidassa kirkon oppiperustan, Raamatun ja sitä oikein tulkitsevan tunnustuksen kanssa.⁴

Kirkkojärjestyskomitean mietinnössä vuodelta 1979 todetaan: "... Ilmeisessä ristiriidassa tunnustuksen kanssa oleva kirkkoa koskeva määräys ei ole pätevä eikä niin ollen muodosta mitään oikeusnormia. Tunnustuksella ja sen periaatteilla on ohjaava merkitys tulkittaessa ja sovellettaessa kirkon normeja."⁵ Auki kirjoitettuna tämä merkitsee sitä, että kaikessa toiminnassa, tapahtuipa se millä tasolla tahansa, on kysyttävä sitä, kuinka päätökset tai toiminta palvelevat kirkon identiteetin ilmaisevaa tunnustuspykälää. Tunnustuspykälä kirkkoa koskevan oikeudellisen osasysteemin perusnormina ei ole sellainen kelseniläisittäin ymmärretty hypoteettinen perusnormi, joka ainoastaan antaa valtuuden johonkin, vaan se määrittää myös positiiviseen lainsäädäntöön kuuluvana koko kirkon toiminnan sisällön ja sen laadun.

Kirkkolainsäädännössä tunnustukseen suoranaisesti viittaavien säännösten deonttinen systeemyhteys osoittaa,⁶ että tunnustuspykälä antaa varsinaisen merkityksen lainsäädännön muille pykälille. Kirkkolain sisäinen mielekkyys ei avaudu ilman tunnustuspykälää. Systeemyhteys muodostaa selkärangan koko kirkko-oikeusajattelulle. Tunnustuspykälä ei ole vain uskonnollinen lause, vaan koko kirkkolakia, kirkon järjestysmuotoa, kaikkea oppia ja elämää hallitseva konkreettinen oikeuslähde, osa eduskunnan hyväksymää lainsäädäntöä.

Kirkon järjestyksen ja kaiken kirkon toiminnan tulee olla tunnustuspykälässä ilmaistun tunnustuksen mukaista. Tunnustuspykälässä ilmoitetun ja määritellyn uskon tunnustaminen on ymmärrettävä käsketyksi, koska juuri se eksplikoii Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkona ja antaa sille sen luterilaisen identiteetin. Vastaavasti Raamatun ja tunnustuksen vastainen teko tai muu toiminta on katsottava kielletyksi.

Kirkolliskokouskaan kirkkolakia ehdottavana elimenä ei ole tunnustuksen yläpuolella. Siksi kirkolliskokous ei voi uskoa ja oppia sisällöllisesti ja teologisesti muuttaa. Kirkon järjestys voidaan muuttaa, mutta vain siten, että se suojelee ja ylläpitää kirkon tunnustusta ja oppia. Vaikka kirkkolaissa ja kirkkojärjestyksessä ei ole nimenomaista määräystä kirkon opin ja

³ Tunnustuspykälän valtiosääntöoikeudellisesta merkityksestä ks. Seppänen 2007, 68–72.

⁴ Tämä luonnehdinta tunnustuspykälästä kirkkoa koskevan oikeudellisen osasysteemin perusnormina, jota muu normisto tukee, on alkuaan oikeustieteen professori Urpo Kankaan muotoilema ajatus. Ks. Seppänen 2007, 73. Väitöskirjani, joka tarkastelee tunnustuspykälän syntytaustaa, asemaa ja merkitystä kirkkolainsäädännössä ja sen systematiikassa, osoittaa Kankaan luonnehdinnan oikeaksi.

⁵ Kirkkojärjestyskomitean mietintö 1979, 104. Yhtäpitävästi tämän kanssa (Nokkala 1989, 124): ”Kaikkien kirkon asioita koskevien säännösten on oltava tunnustuksen mukaisia. Tämä merkitsee ensiksikin sitä, etteivät mitkään kirkkoa koskevat oikeussäännökset voi olla tunnustuksen vastaisia.

⁶ Tästä ks. Seppänen 2007, 73–83. Tunnustuksellisuus kirkkolainsäädännön systeemissä graafisesti kuvattuna, emt. s, 85. ja Seppänen 2008, 106.

tunnustuksen muuttamattomuudesta, se on sitä oikeusnormeista riippumatta⁷. Tunnustuksen muuttamattomuus on oikeusteoreettisesti haastava teema erityisesti suomalaisessa oikeusjärjestyksessä, jossa kirkkolaki on viimekädessä eduskunnan hyväksymä laki muun säädännäisen oikeuden kanssa. Kuinka on mahdollista muuttuvassa maailmassa säilyttää lainsäädännön tasolla jotakin ehdottoman muuttumatonta?⁸

Kirkkolain systematiikan kannalta vihkimislupausten (pappislupaus KJ 5:6§ ja piispanlupaus KJ 18:3§) on erottamaton yhteys tunnustukseen. Jo lupauksen sanamuoto tekee tämän kytkennän.⁹ Sanamuodoilla on yhteys suoraan kirkkolainsäädännöksi kutsutun kirkkoa koskevan oikeudellisen systeemin perusnormiin. Näin ollen vihkimislupausten asetuttavat tunnustuskytkennän tähden kirkko-oikeuden ytimeen. Lupaukset saavat sisältönsä ja mielekkyytensä vain sen uskon ja opin säilyttämisestä, johon kirkko on sitoutunut. Kirkollisen lainsäädännön yksi keskeisistä tehtävistä on perinteisesti ollut kirkon oikean opin suojeleminen.¹⁰ Näin ollen vihkimislupausten kantavat kirkkolainsäädännön keskeisintä tehtävää, Jumalan pyhän ja puhtaan sanan ja evankelisluterilaisen kirkon tunnustuksen säilymistä.

Koska virkaan vihkimislupausten liittyvät suoraan kirkon tunnustukseen, niiden tulkinnalla on rajansa. Tulkinnan rajat määräytyvät suoraan tunnustuspykälien sanamuodosta ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjojen sisällöstä. Kirkkolainsäädännön tunnustuspykälien, Raamatun ja tunnustuskirjojen alussa olevien vanhakirkollisten uskontunnustusten ja reformaation aikaan sijoittuvien tunnustuksellisten dokumenttien välisessä vuoropuhelussa klassinen kristinusko muodostaa vihkimislupauksen tulkinnan pohjan. Tämä nojautuu tunnustuspykälästä nouseviin kirkko-oikeusperiaatteisiin, erityisesti *katolisuuden periaatteeseen*.¹¹ Katolisuus merkitsee sitoutumista klassiseen kristinuskon tulkintaan, kirkon dogmaan. Luterilaisissa tunnustuskirjoissa tämä sitoutuminen tulee esiin erittäin vahvasti:¹² vihkimislupauksen tulkinta tulee olla sopuoinnussa kaikkien edellä mainittujen kanssa.

⁷ Kirkkojärjestyskomitea mietinnössään v. 1979 pohtii tätä seuraavasti: "Erikoisasemassa on kirkon tunnustusta koskeva määräys. Onko yleensä mahdollista muuttaa sitä? Kirkkomme ominaisluonne evankelis-luterilaisena kirkkona on sidottu tunnustukseen. Jos tätä oleellisesti muutetaan, menettää kirkko ominaisluonteensa, mistä taas on seurauksena, että kirkon rakenne ja asema muuttuu. Kirkko ei silloin ole sama kuin ennen, vaan perusta kirkon toiminnalle ja sen suhteelle valtioon järkkyy. Tässä on siis eräällä tavalla ehdoton raja kirkon oikeudelle muuttaa tunnustustaan. Jos raja ylitetään, johtaa se kirkon hajottamiseen, mikä puolestaan voi merkitä uuden toisen tunnustuksen pohjalle rakentuvan kirkon perustamiseen, mikäli yhteiskunnalliset lait sen sallivat. Ei näytä olevan välttämätöntä tarvetta ottaa kirkkolakiin ja KJ:een määräystä, että tunnustus on muuttumaton. Näin on asian laita oikeusnormeista riippumatta." (s. 108–109).

⁸ Tunnustuksen ja opin muuttamattomuudesta ks. Seppänen 2007, 49–61. Oikeusteoreettisesti tunnustuksen muuttamattomuus aiheuttaa ongelmia kriittisen oikeuspositiivismin teorian (Tuori) esittämään oikeuden ymmärtämiseen. Ks. Seppänen 2007, 150–160.

⁹ KJ 5:6§: "Minä N.N. lupaan kaikkietävän Jumala edessä, että toimittaessani papinvirkaa, jonka olen valmis ottamaan vastaan, tahdon pysyä Jumalan pyhässä sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisessa tunnustuksessa."

KJ 18:3§: "Minä N.N. lupaan kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan edessä, että minä, toimittaessani N:n hiippakunnassa piispan virkaa, ... tahdon pysyä Jumalan pyhässä, puhtaassa sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksessa."

¹⁰ Mäkinen 2007, 80.

¹¹ Ks. Seppänen 2007, 104–105.

¹² Viittaa tässä kolmeen asiaan: (1.) tunnustuskirjojen alussa oleviin vanhakirkollisiin tunnustuksiin, jotka tietoisesti liitettiin kaiken opillisen tarkastelun perustaksi; (2.) luterilaisten tunnustuskirjojen tiukka sitoutuminen vanhan kirkon yhteiseen opetukseen (erityisesti Confessio Augustana), sekä (3.) tunnustuskirjojen lopussa olevaan Catalogus Testimoniorum -liitteeseen, jossa on kokoelma katkelmia kirkkoisien ja vanhan kirkon opettajien teksteistä.

Katolisuuden periaate ottaa huomioon myös muiden historiallisten kirkkojen ratkaisut. Teologisesti papin virka ja erityisesti piispan virka ei ole vain jonkun tietyn tunnustuskunnan, paikallisen kirkon tai seurakunnan virka, vaan – jos otamme vakavasti *Nicaenumin* sanat – yhden pyhän apostolisen ja katolisen kirkon (*una sancta*) virka. Tämä periaate tuli esiin omassa ordinaatiossani 21.12.1975 Kuopion Tuomiokirkossa kun piispa Paavo Kortekangas lausui meille ordinoitaville: ”Tänään Kuopion hiippakunta, Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja *maailman laaja Kristuksen kirkko* saa neljä uutta pappisvirkaan vihittyä miestä ...” Tätä periaatetta ei tee tyhjäksi kristikunnan hajanaisuus, niin kauan kuin kirkkona omalta osaltamme otamme todesta uskontunnustuksissa lausutun kirkko-opin keskeisimmän lähtökohdan.

2 Vihkimislupaukset

Pappislupaus KJ 5:6§: Papiksi vihittävän on annettava virkaan vihittäessä seuraava lupaus: Minä N.N. lupaan kaikkietävän Jumala edessä, että toimittaessani papinvirkaa, jonka olen valmis ottamaan vastaan, tahdon pysyä Jumalan pyhässä sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisessa tunnustuksessa. En julkisesti julista tai levitä enkä salaisesti edistä tai suosi sitä vastaan sotivia oppeja. Tahdon myös oikein julistaa Jumalan sanaa ja jakaa pyhiä sakramenteja Kristuksen asetuksen mukaan. Tahdon noudattaa kirkon lakia ja järjestystä sekä palvella alttiisti seurakuntaa ja sanankuulijoita. Kaikkea tätä tahdon noudattaa niin, että voin vastata siitä Jumalan ja ihmisten edessä. Tähän Jumala minua auttakoon.

Piispanlupaus KJ 18:§3: Vihittävä piispa antaa näin kuuluvan lupauksen: Minä N.N. lupaan kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan edessä, että minä, toimittaessani N:n hiippakunnassa piispan virkaa, jonka nyt olen valmis ottamaan vastaan, tahdon pysyä Jumalan pyhässä, puhtaassa sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksessa. Tahdon myös tehdä parhaani, että kaikki muutkin, sekä sananpalvelijat että sanankuulijat hiippakunnassani niissä pysyisivät ja niiden mukaan eläisivät. Niin tehdessäni tahdon asettaa itselleni ohjeeksi Pyhän Raamatun opetukset oikean seurakunnan kaitsijan virasta ja velvollisuuksista. Tahdon huolehtia siitä, että minulle uskotussa hiippakunnassa Jumalan sanaa puhtaasti julistetaan ja sakramenteja oikein Kristuksen asetuksen mukaisesti jaetaan. Tahdon vihkiä ja asettaa virkaan pappeja, jotka havaitaan siihen kelpoilliseksi. Tahdon myös edistää maan rauhaa sekä kuuliaisuutta laillista esivaltaa kohtaan, noudattaa kaikessa kirkon lakia ja järjestystä ja vakavasti kehottaa ja velvoittaa hiippakunnan pappeja samoin tekemään. Kaiken tämän minä tahdon rehellisesti tehdä, niin että voin siitä vastata Jumalan ja ihmisten edessä. Tähän auttakoon minua Jumala.

3 Sub specie aeternitatis

Pappisvalan/-lupauksen ulkonaisen muodon on todettu peräytyvän aina roomalaisen oikeuden *stipulatio*-kysymyksiin.¹³ Roomalaisen oikeuden valallisen lupaamisen varhaishistoriassa lupauksen rikkomisen aiheutti *sakraalin* sanktion. Valansa rikkoja joutui sen jumalan vihaamaksi, jonka nimeen oli vannonut: ”jos väitteeni ei ole tosi, tulkoon valajumalan kosto

¹³ Nyman 1963, 35.

päälleni.”¹⁴ Sama periaate löytyy roomalaista oikeutta vielä varhaisemmasta antiikin kreikkalaisesta lupaus- ja valaperinteestä. Tehdystä sitoumuksesta vetäytyminen ei voinut olla johtamatta altistumiseen jumalien rangaistuksille.¹⁵

Pappisvalan ja -lupauksen lopussa oleva sanamuoto ”Tähän Jumala minua auttakoon” sisältää tutkijoitten enemmistön omaksuman käsityksen mukaan edellä kuvatuunlaiseen ehdolliseen itsensä kiroamiseen. Vannoja, joka lupauksellansa/valallansa tunnustaa uskonsa Jumalaan ja riippuvuutensa Hänestä, ilmaisee loppusanoissa, että vannoessaan väärin tai rikkoessaan, mitä on valassa luvannut, luopuu kaikesta Jumalan avusta ajassa ja iankaikkisuudessa.¹⁶ Pappisvalaa tai -lupausta tehdessään ja sen pitäessään pappi joutuu ajattelemaan tilaansa näin ollen *sub specie aeternitatis*, ikuisuuden kannalta. Pappislupauksen antaminen on papiksi vihittävälle dramaattinen tilanne. Siinä pappi sitoutuu ylimmän ajateltavissa olevan auktoriteetin alaisuuteen ja sitomaksi. Kun jotakin luvataan tai vannotaan Jumalan nimeen, se on uskoa tunnustavalle jotakin oleellisesti enemmän kuin ”kunnian ja omantunnon kautta”. vihkimislupauksen rikkominen on pahin mahdollinen asia papin ja piispan kohdalla.

Ortodoksisessa perinteisessä piispanvalassa on näkyvästi selkeästi valan/lupauksen sisältämä sakraali sanktio: ”Mutta jos minä rikon jotakin lupaamastani tahi teen jumalallisten sääntöjen vastaista, ... silloin heti riistettäköön minulta arvoni ja valtani, ilman mitään vastaväitteitä, ja olen jäävä vieraaksi ja osattomaksi siitä taivaallisesta armolahjasta, jonka Pyhä Henki antoi minulle minua kätten päälle panemisella vihittäessä.”¹⁷ Vaikka ortodoksisen kirkon oikeussäännökset eivät sido oikeudellisesti Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa, niillä on tärkeä merkityksensä, varsinkin kun luterilaiset tunnustukset ovat ekumeenisesti suuntautuneet ja kirkkolaki itsessään sisältää edellä mainitun katolisuuden periaatteen. Ortodoksisen kirkon lupaukseen liittyvä sanktio on asiallisesti samansisältöinen luterilaisen kirkon pappis- ja piispanlupauksessa olevien loppusanojen perinteisen tulkinnan kanssa.

Pappisvalan/-lupauksen sitovuus ei nouse kirkon oikeudessa edellä kuvatuista uskonnonhistoriallisista juurista vaan Jumalan nimen lausumisesta (dekalogin toinen käsky) ja itse valan/lupauksen sisältämästä ja tunnustuspykälän perustelemasta sitoutumisesta Jumalan sa-

¹⁴ Kaser 1968, 40–41, 332.

¹⁵ Antiikin tutkimus on pystynyt rekonstruoimaan ateenalaisen kansantuomioistuimen eli heliaian jäsenen vannoman valan sanamuodon hänen astuessaan toimeensa: ”Tulen äänestämään lakien sekä kansankokouksen ja neuvoston päätösten mukaisesti. Niissä tapauksissa, joita lain säätäjät eivät ole ottaneet huomioon, kannatan oikeudenmukaisinta ratkaisua antamatta suosinnan tai vihamielisyyden ohjata itseäni. Tulen äänestämään ainoastaan niissä asioissa, jotka on esitetty tuomioistuimelle. Tulen kuuntelemaan yhtä tarkkaavaisesti molempia osapuolia. Vannon tämän kautta Zeuksen, Apollonin ja Demeterin. Jos pidän valani, olkoon elämäni onnellinen; jos petän sen, tulkoon kirous minun ja perheeni ylle.” Flacelière 2004, 230. Ks. myös sivut 65 (avioliittolupaus), 265s (sotilasvala) ja 244.

Sama periaate näkyy myös antiikin Kreikan kuuluisimmassa valassa, Hippokrateen valassa, joka tehtiin Apollonin, Asklepioksen, Hygieian, Panakeian ja kaikkien jumalien ja jumalattarien kautta. Valan loppusanat kuuluvat: ”Jos täytän tämän valan enkä sitä rikko, sallittakoon minun nauttia sekä elämästä että taidostani kaikkien ihmisten ikuisesti arvostamanani. Mutta jollen sitä pidä, vaan teen väärän valan, tapahtukoon päinvastoin.” <http://www.laakariliitto.fi/etiikka/hippokrates.html> (8.1.2007).

Antiikin Kreikan näytelmäkirjailijoista esim Sofokles on Antigoneessaan korostanut valan merkitystä asettamalla vastakkain ihmismielen pelon ja jumalallisen tahdon, johon valassa sitouduttiin.: ”Jumalain säännöt vankat, joit’ ei kirjaimin ilmaistu: ei ne nyt eik’ eilen eläneet, vaan ain’, – ei tiedä kukaan, milloin syntyivät. Ja niistä taivaan koston alle joutua en, ihmismieltä pelkäämällä, tahtonut.” Ks. Hirvonen 2000, 11, 159, 420.

¹⁶ ”Valan perinteiden sanamuoto sisältää myös loppusanoissaan uskonnollisen lausuman. Aina nykyäikaan saakka on loppu kuulunut meillä: Niin totta kuin Jumala minua auttakoon hengen ja sielun puolesta.” Nyman 1965, 8.

¹⁷ Ortodoksisen kirkon kanonit, s. 319. Nykyisessä Suomessa käytettävässä piispanlupauksessa ei näitä sanoja ole. Ks. http://www.ortodoksi.net/liturgiset_tekstit/rukoukset/lupaukset.htm

naan ja siihen perustuvaan tunnustukseen, vaikka muodolliset ja tapahistoriallisesti juuret ovatkin löydettävissä.

Pappisvirkaan vihkiminen ei ole jokin nurkkakuntainen toimenpide. Trinitaarinen nimeäminen liittyy pappisvihkimyksen ja sitä seuraavan messun lännen ja idän kirkkojen yhteiseen perintöön ja on siksi teologinen kulmakivi. Kolmiyhteisen Jumalan tunnustaminen on luovuttamaton luterilainen perintö, joka liittyy tunnustuspykälässä mainittuihin vanhakirkollisiin trinitaariisiin tunnustuksiin, Augsburgin tunnustukseen ja muihin luterilaisiin tunnustuskirjoihin.¹⁸ Tähän liittyy myös kirkko-oikeuden katolisuuden periaate.¹⁹

Teologisesti Jumalan nimi on pyhintä ja arvokkainta, mitä kirkolle on annettu. Tämän vuoksi sitä on Tunnustuskirjojen mukaan pidettävä ”kaikkein suurimpana aarteenamme ja pyhimpänä kalleutenamme”.²⁰ Tunnustuskirjoihin kuuluvassa Lutherin Vähässä Katekismuksessa on kymmenen käskyn joukossa toinen käsky, joka kieltää Jumalan nimen turhan käyttämisen. Se on ainoa käsky dekalogissa, johon liittyy sanktio: ”sillä Herra ei jätä sitä rankaisematta, joka turhaan käyttää hänen nimeään.” Luther liittyy käskyn myös valaan: ”Meidän tulee niin pelätä ja rakastaa Jumalaa, että emme hänen nimessään toivota pahaa, vannoo, noidu, valehtelee emmekä petä, vaan huudamme hänen nimeään avuksi kaikessa häädässämme, rukoilemme, ylistämme ja kiitämme sitä.”²¹

Tunnustuskirjoihin sisältyvässä Lutherin Ison Katekismuksen toisen käskyn selityksessä viitataan Jumalan nimen käyttöön nimenomaan oikeudellisessa merkityksessä vannomisen yhteydessä. ”Jumalan nimeä ei nimittäin voi pahemmin käyttää väärin, kuin käyttämällä sitä valheeseen ja petokseen.” Sama asia on kyseessä silloinkin, jos on annettu lupaus, vaikkapa salassa. Luther pitää myös Jumalan nimen vääränä käyttämisenä sitä, jos saarnaaja esittää valheitansa Jumalan sanana tai vetää Jumalan nimen oppia ja uskoa koskevissa asioissa väärän opin peitoksi.²² Luther selityksessään liittyy Jumalan nimen oikeaan käyttämiseen myös elämäntavat.²³ Jumalanpalveluksen toimittaminen, muutoin kuin Jumalan sääntömyksen mukaan, on saman käskyn rikkomista.²⁴ Tunnustuskirjan opetus lupauksen ja valan tekemisestä Jumalan nimeen ja lupauksessa oleva kohta kaiken väärän opin karttamisesta, sen salaisesta suosimisesta tai julkisesta edistämisestä sekä nuhteettomasta elämästä nivoutuvat olennaisesti yhteen. Teologinen näkökulma on täysin sopusoinnussa koko kirkkolain tunnustukseen pohjautuvan systematiikan kanssa.

Luterilaisessa traditiossa Jumalan nimeen annetun lupauksen/valan pyhyys ja rikkomattomuus on oleellista. Yksi esimerkki riittääkään. Se on *Martin Chemnitzin* selityksestä toiseen käskyyn. Selittäessään Raamatun henkilöiden esimerkkejä oikeasta valan tekemisestä Chemnitz ottaa esimerkiksi Joosuan gibeonilaisille tekemän valan (Joos. 9.). Kertomuksessa gibeonilaiset saivat Joosuan ja kansan johtomiehet tekemään kanssaan rauhanliiton, jonka kansan johtajat valallansa vahvistivat. Gibeonilaiset olivat juonineet asian ja antaneet Joosualle väärää informaatiota. Oikean informaation tähden israelilaiset eivät olisi sopimusta tehneet eivätkä lupausta antaneet. Kun asioiden oikea laita tuli ilmi, kansa halusi tehdä tyhjäksi tehdyn sopimuksen ja tappaa gibeonilaiset. Silloin kansan johtomiehet sanoivat:

¹⁸ Ks. Käsikirjakomitean mietinnön perustelut, 1997, 41.

¹⁹ Kirkko-oikeuden oikeusperiaatteista, ks. Seppänen 2007; 101–108.; Seppänen 2008, 93–98.; Seppänen 2010, 12–18.

²⁰ TK, 388 (Iso Katekismus, Isä Meidän rukouksen selitys).

²¹ TK, 302. (Vähä Katekismus).

²² TK, 339s.; 307 (Vähä Katekismus, Isä Meidän rukouksen selitys).

²³ TK, 343.

²⁴ Apol. XXIV, 89; TK, 235.

”Me olemme vannoneet heille valan Herran, Israelin Jumalan nimeen. Sen tähden emme voi koskea heihin. Meidän on annettava heidän elää, ettei Herran viha kohtaisi meitä sen valan takia, jonka vannoin heille.” (Joos. 9:19–20.) Edes petettyinä tehtyä valaa ei ollut lupa rikkoa.²⁵

Teologisesti katsottuna pappislupauksessa annetut lupaukset ovat sitovuudessaan ehdottomia juuri Jumalan nimen käyttämisen tähden.

4 Pappislupaus filosofisena kysymyksenä

Lupaus sinänsä, ja erityisesti sen saadessa institutionalisoidun muodon kuten pappis- ja piispanlupauksessa, sisältää jo itsessään vahvan pitämismuutoksen. Asiaa voisi lähestyä *J. R. Searlen* esittämän teorian kautta.²⁶ Searlen esitys kysymyksestä ”Miten johtaa pitäminen olemisesta?” sisältää sarjan lauseita 1. Jones lausui sanat: Täten minä lupaa maksaa sinulle Smith viisi dollaria. 2. Jones lupasi maksaa Smithille viisi dollaria. 3. Jones otti velvollisuudekseen maksaa Smithille viisi dollaria. 4. Näin ollen Jonesin velvollisuus on maksaa Smithille viisi dollaria. 5. Jonesin pitää maksaa Smithille viisi dollaria. Asian sanoo *Georg Henrik von Wright* yksinkertaisen selvästi: ”Että lupaukset on täytettävä, sisältyy niin sanoakseni loogisena ainesosana lupauksen instituutioon ...”²⁷ Voitaneen oikeutetusti sanoa, että valan vannovan tai lupauksen antavan henkilön asema muuttuu normaalia oikeudellista sopimusta syvemmällä tavalla.

Muutettavat muuttaen lauseet kuuluisivat pappislupaukseen sijoitettuna seuraavasti: 1. N.N. lausuu pappislupauksessaan KJ 5:6§ mukaisesti. *Minä N.N. lupaan kaikkietävän Jumala edessä, että toimittaessani papinvirkkaa, jonka olen valmis ottamaan vastaan, tahdon pysyä Jumalan pyhässä sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisessa tunnustuksessa. En julkisesti julista tai levitä enkä salaisesti edistä tai suosi sitä vastaan sotivia oppeja...* 2. Pastori N.N. lupaa pysyä Jumalan puhtaassa sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisessa tunnustuksessa ja lupaa olla julkisesti julistamatta ja salaisesti suosimatta sitä vastaan sotivia oppeja. 3. Näin ollen pastori N.N. sitoutuu lupaamaansa. 4. Näin ollen N.N:n velvollisuus on toimia pappisvirassaan lupauksensa mukaan. 5. Pastori N.N.:n on toimittava näin.

Searlen teorian avulla pitämislause voidaan johtaa asiantilasta. Kirkkolaisissa on olemassa tunnustuspykälä, jossa määritellään kirkon asiantila: kirkko tunnustaa evankelis-luterilaista uskoa. Tästä johtuen papilta edellytetään kirkkolaisissa pappislupausta. Searlen käsiteapparaatissa kyse on illokutionaarisesta kieliteosta, joka konstitutiivisen säännön takia tekee pappislupauksesta sitovan.²⁸ Sen tulisi johtaa Searlen teorian perusteella tunnustuksen mukaiseen käyttäytymiseen, ja se näkyykin kirkkolainsäädäntöön kirjattuina normeina. Lähtökohtana on vahva pitämismuutos (*Papiksi vihittävän on annettava virkaan vihittäessä seuraava lupaus.*) Johtamisketjun loppupäässä on vastaava vahva pitämismuutos, esimerkiksi saarnaamista koskeva *Saarna on pidettävä kirkkokäsikirjan määräämistä teksteistä ja sen*

²⁵ Chemnitz 1973, 385.

²⁶ Searlen teoriasta hyvin kiteytetysti ks. Tolonen H., 1984. 8.

²⁷ von Wright 1964, 261.

²⁸ Helin 1990, 145–146. – Searlen teorian konstitutiivinen sääntö kirjoitetaan muotoon ”X counts as y in context c”. Searle 1969, 33. Pappislupaukseen sijoitettuna ja kirjainmerkit asioiksi ja tapahtumiksi muutettuina tarkoittavat, että ”KJ 5:6§ sanojen lausuminen merkitsee ordinaatiotilanteessa pappislupauksen tekemistä”.

on oltava kirkon tunnustuksen mukainen KJ 2:4§. Koska johtamisketjun alku ja loppu ovat yhtäpitävät kirkon positiivisen lainsäädännön kanssa, johtamisketjun lauseet ovat myös relevantteja. Searlen teorian mukainen johtamisketju johtaa niin kutsuttuihin institutionaaliin asiantiloihin. Tunnustuksellisuus voidaan näin tiivistää institutionaalisiksi faktoiksi, jotka tekevät pappis- ja piispanlupauksen mahdolliseksi yhteisössä, jota kutsutaan Suomen evankelis-luterilaiseksi kirkoksi. Tämän teorian mukaan tietyistä faktisista asiantiloista, nimittäin institutionaalisten faktojen vallitessa lausutuista sanoista, seuraa pitämisenormi.

5 ”Papiksi vihittävän on annettava virkaan vihittäessä seuraava lupaus...”

KJ 5:6 § sisältää alkusanoissaan vahvan pitämisenormin, ”papiksi vihittävän on annettava seuraava lupaus”.²⁹ Pappislupauksella **kirkko sitouttaa** pappinsa johonkin, jopa siinä määrin, että lupauksen rikkominen on sanktioitu. Pappislupauksen antaminen merkitsee ordinoitavan kohdalla **vapaaehtoista sitoutumista siihen**, mitä KL 1:1 § ja KJ 1:1 § sanoo kirkon opista ja tunnustuksesta. Pappi sitoutetaan ja hän sitoutuu Pyhään Raamattuun ja luterilaisen kirkon tunnustuskirjoihin perustuvaan kirkon oppiin. Ketään ei vihitä papiksi vastoin tahtoaan. Vapaaehtoisuus tulee näkyviin myös lupauksen sanamuodossa ”... toimitaessani papinvirkaa, jonka **olen valmis** ottamaan vastaan ...” Sama asia toistuu piispan kohdalla ”...piispan virkaa, jonka nyt **olen valmis** ottamaan vastaan...”. Pappisviran saamisen ehtona on pappislupauksen antaminen. Muutettavat muuttaen sama asia toistuu piispan viran kohdalla. Jos pappiskandidaatti ordinaatiossa kieltäytyy antamasta lupausta, papiksi vihkimistoimitus luonnollisesti keskeytyy. Vastaavasti pappi ja piispa voi oikeutetusti odottaa kirkoltaan tukea toimiessaan tunnustuksen mukaisesti.

Kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietintö lausuu: ”Lupaus täydentää niitä kysymyksiä, joita vihkitoimituksessa tehdään vihittäville ja antaa täsmällisemmän kuvan pappisviran velvollisuuksista. Lupaus velvoittaa pappeja itsenäisesti pysymään kirkon tunnustuksessa ja noudattamaan sen järjestystä. Näin lupaus tukee pappeja heidän viranhoidossaan. Lupaus antaa kirkolle ja sen jäsenille oikeuden edellyttää, että papit täyttävät ne velvollisuudet, joihin he ovat sitoutuneet, ja että he eivät väärinkäytä sitä asemaa ja niitä oikeuksia, joita pappisvirka heille suo.”³⁰ Periaatteessa jo kysymykset yhdistettyinä vastauksiin merkitsee valaa tai lupausta.

Pappislupaus muodostaa oikeudellisia velvollisuuksia, jotka ovat oikeusnormein säädeltyjä. Pappislupauksen rikkominen merkitsee vastaavasti sanktioita. Oikeudelliset velvollisuudet voidaan Pöyhösen mukaan kuvata deonttisesti.³¹ Seuraavassa katsotaan kuinka pappislupauksen tietyt sanamuodot ilmentävät kirkkolainsäädännön deonttista rakennetta.

²⁹ Ennen nykyistä käytäntöä papiksi vihittävä antoi pappisvalan KL 1964 § 96 (635/1964).

³⁰ Kirkkolainsäädäntö 1997, 273.

³¹ Pöyhönen 1999, 607s.

6 Pappislupaus ja deonttinen logiikka

Deonttista logiikkaa käytetään juridisten ja muunlaisten normijärjestelmien muodollisessa systematisoinnissa.³² *Georg Henrik von Wrightin* kehittämässä deonttisessa logiikassa normit määrittelevät jotkin teot tai asiantilat (p) käsketyiksi (O), sallituiksi (P) tai sen vastaakohtana kielletyiksi ($\approx P$).³³ Wrightin aksiomaksi kutsuttu $Op \equiv \approx P \approx p$ voidaan lukea useammalla tavalla, mutta perusasia on se, että jos p on käsketty, silloin ei- p (p :stä poikkeava tai sen vastainen) ei ole sallittua. Aksiomasta voidaan johtaa erilaisia ristiriidattomia teoreemoja. Deonttinen logiikka sopii oikeudellisten normien analysointiin, sillä se on normiydintien (*norm-kernel*) logiikkaa.³⁴ Väitöskirjassani olen osoittanut, että kirkkolainsäädännössä on selvästi deonttinen rakenne. Tunnustuspykälä määrittelee kirkon opillisen eli tunnustuksellisen asiantilan (p).

Virkaanvihkimislupauksissa luvataan toimia tietyllä tavalla. Papin ja piispan tekoja ja toimintaa, johon pappislupaus heitä oikeuttaa ja velvoittaa voidaan tarkastella deonttisen logiikan tarjoamin avuin. Pappislupaus määrittää myös piispan toimintaa, sillä piispakin on ensisijaisesti luterilaisen tunnustuksen mukaan pappi. Deonttisen logiikan avulla päästään pappis- ja piispanlupauksen kirkko-oikeudelliseen ytimeen.

Toimintaa ja tekoja tarkastellessa avuksi tulee deonttisen logiikan muutoksen käsite T (englannin kielen sanoista *transformation, transition*).³⁵ Tällöin tarkastellaan asiointilojen transformaatiota ja siihen sisältyvän muutoksen logiikkaa.³⁶ Jos kirkon käskettyä tunnustuksellista tilaa kuvataan symbolilla p , silloin tunnustuksellisen tilan säilyminen ilmaistaan lausekkeella pTp . Teologisesti kirkko-oikeus tunnustaa todeksi tunnustuksen pysyvyyden ilman muutosta. Muuttumattomuus on toteutumaton muutosta. Muutos tai siirtyminen tunnustuksellisesta tilasta toiseen ilmaistaan lausekkeella $pT \approx p$. Tämä ei ole kirkkolainsäädännössämme deonttisesti luvallista. Vastakkainen muutos, $\approx pTp$, on kyllä mahdollinen ja jopa käsketty. *Abusus non tollit usum!* Väärä käyttö ei tee tyhjäksi asian oikeaa käyttöä, eikä tunnustuksesta poikkeaminen estä palaamista entiseen asiointilaan. (Teologia puhuisi tässä yhteydessä parannuksen tekemisestä!) Kirkkolainsäädäntöön tulleen tunnustuksenvastaisen normin tai lainsoveltamistilanteessa tilapäisesti muodostuneen tunnustuksen vastaisen tilan edellytetään muuttuvan tunnustuksen mukaiseksi toiminnan tai teon seurauksena. Palaan tähän tuonnempana.

Vastaavasti mikään toiminta tai teko d (tulee englannin sanasta *do*) ei kirkossa voi olla luvallinen, jos sen tuloksena on tunnustuksellisen tilan p muuttuminen vastakohtakseen, tällöin tapahtuu kyseisen tilan häviäminen, $\approx Pd(pT \approx p)$. Tunnustusta ylläpitävä, vahvistava ja säilyttävä teko on luonnollisesti sallittu $Pd(pTp)$ koska se on käsketty $Od(pTp)$. Koska tunnustuksellisen tilan säilyttävä teko on käsketty, minkään teon tekemisen ei tulisi johtaa asiantilan muuttumiseen saati häviämiseen.³⁷ Edelleen kirkkolainsäädännöstä on johdettavissa deonttisen logiikan mukaan myös se, että kaikkien toimijoiden, kirkolliskokouksen kirkkojärjestyksen laatijana, oppikirjojen hyväksyjänä tai papin ja piispan virassaan on pidättäy-

³² Pörn 1999, 88.

³³ Deonttisesta logiikasta ks. von Wright 1963, von Wright 1964 ja von Wright 1982.

³⁴ von Wright 1963, 70.

³⁵ Ks. von Wright 1963, 28–30.

³⁶ Ks. von Wright 1964, 265.

³⁷ Ks. von Wright 1963, 42–45, 84.

dyttävä (engl. *forbear*, deonttisen logiikan symboli *f*) sellaisista toimista, jotka aiheuttaisivat muutoksen tai vaarantaisivat kirkon tunnustuksellisuuden. Deonttisessa logiikassa tämä muotoutuu lausekkeeksi $Of(pT\approx p)$. Muutoksen aiheuttavasta teosta on pidättäydyttävä, *p*:n ilmaisemaa asiantilaa ei saa toiminnalla tuhota, vaan sen sallitaan jatkuvan.³⁸ Kirkollinen toimija ei voi samanaikaisesti käskää, ylläpitää ja tuhota määrättyä asiantilaa. Siksi lausekemat $Od(pTp)$ ja $Pd(pTp \vee pT\approx p)$ eivät ole yhtä aikaa mahdolliset. Jälkimmäisessä lausekkeessa tunnustuksellinen asiointila *p* olisi indifferentti. Sitä se ei voi olla, koska se on kirkon identiteettiä kuvaavassa tunnustuspykälässä käsketty ja määritelty. Vastaavasti toimijan on sallittava tunnustuksen ylläpitämiseen tähtäävä luvallinen toiminta ja pidättäydyttävä vastakkaisesta toiminnasta, $Pd(pTp)$ ja $Of(pT\approx p)$, tapahtui se millä tasolla tahansa. Tämän tulee tapahtua siksi, että tunnustus on koko kirkolle annettu ja käsketty, ja koko kirkkolainsäädännön systeemin läpäiseväksi tarkoitettu toivottu asiointila $Od(pTp)$. Tulee toimia niin, ettei tunnustuksellisuus muutu, tai edes vaarannu.

Seuraavaksi tarkastelen pappis- ja piispanvihkimyslupauksen keskeisintä lupausta: *Minä N.N. lupaan kaikkietävän Jumala edessä, että toimittaessani papinvirkaa, jonka olen valmis ottamaan vastaan, tahdon pysyä Jumalan pyhässä sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisessa tunnustuksessa*. Lupaus voidaan johtaa deonttisesti lausekkeesta $Od(pTp)$. Lauseke käskää (*O*) toimimaan (*d*) niin, että teot ja toiminta edesauttavat tunnustuksellisen tilan (*p*) jatkumista muuttumattomana (pTp). Tämä lupauksen kohta on täysin sopuoinnussa kirkkolainsäädännön keskeisimmän tavoitteen, kirkon uskon suojelemisen kanssa.³⁹

Se mitä edellä on sanottu lupauksen alkulauseesta, koskee myös kohtaa hieman jäljempänä: *Tahdon myös oikein julistaa Jumalan sanaa ja jakaa pyhiä sakramentteja Kristuksen aseituksen mukaan*. Piispan lupauksessa Jumalan pyhässä sanassa ja siihen perustuvassa evankelisluterilaisen kirkon tunnustuksessa pysyminen on tehty keskeiseksi jopa siinä tarkoituksessa, että käsketty tunnustuksellinen tila kattaisi koko hiippakunnan: *Tahdon myös tehdä parhaani, että kaikki muutkin, sekä sananpalvelijat että sanankuulijat hiippakunnassani niissä pysyisivät ja niiden mukaan eläisivät*. Piispanlupaus merkitsee piispaksi vihittävälle jo toista samanlaista lupausta, mikä korostaa piispanviran vastuullisuutta juuri oikean opin vartijana, säilyttäjänä ja eteenpäin siirtäjänä.

Pappislupauksen jatko *En julkisesti julista tai levitä enkä salaisesti edistä tai suosi sitä vastaan sotivia oppeja* on deonttisesti yhtäpitävä lausekkeiden $Od(pTp)$ ja $Of(pT\approx p)$ kanssa. Jälkimmäisessä lausekkeessa käsketään pidättäytymään kaikesta sellaisesta toiminnasta (saarnaamisesta, julistamisesta, opettamisesta jne.), joka saattaisi muuttaa kirkon tunnustuksellista tilaa. Nämä ovat lupauksen asettamia velvoitteita. Oikeuksia niistä tulee deonttisesti, kun lausekkeissa oleva operaattori *O*, muutetaan *P*:ksi. $Pd(pTp)$ ja $Pf(pT\approx p)$ voidaan lukea pappislupauksen ja piispanlupauksen kontekstissa vaikkapa näin: papilla ja piispalla on lupa toimia tunnustuksen mukaisesti ja tehdä tunnustuksellisen tilan edellyttämiä ja sen edistämiseksi tarvittavia tekoja. ja samalla hänellä on oikeus pidättäytyä kaikesta sellaisesta toiminnasta, joka saattaisi edistää tunnustuksesta poikkeamista tai vaarantaisi kirkon tunnustuksellisen tilan. Näin toteutuu Pöyhösen jo edellä mainittu toteama siitä, että oikeudet ja velvollisuudet voidaan kuvata deonttisesti.

Edellisessä kirkkolaisissa KL 1964 (635/1964) oli kaikkia kirkon jäseniä koskeva säännös, jossa sanottiin, että ”kirkon jäsenen tulee ... edistää muuta, sekä tässä laissa säädettyä, että vapaata Pyhän raamatun ja kirkon tunnustuksen pohjalta tapahtuvaa työtä elävän kristilli-

³⁸ Ks. von Wright 1963, 45–48, 84.

³⁹ Tällä teoreemalla voidaan arvioida kaikkea kirkon toimintaa, vaikkapa esimerkiksi kysymystä määrääntömistösääntösten tulkinnasta kirkolliskokouksessa.

syyden voimaan saattamiseksi ja Jumalan sanan levittämiseksi.” (5 §). Deonttisen logiikan kielellä tämä voidaan kuvata kahdella teoreemalla: $Od(pTp)$ ja $Pd(pTp)$. Tunnustuksellinen toiminta on käsketty (kirkon jäsenen *tulee*) ja koska se on käsketty, se on myös luvallista. Edellisen kirkkolain rakenne ja sisältö olivat deonttisesti samanlaiset kuin nykyisenkin. Nykyisessä kirkkolainissa ei ole vastaavaa pykälää, mikä merkitsee heikennystä luterilaisen kirkko-oikeuden kannalta. Mutta koska kirkon tunnustus ei ole muuttunut, kirkkolainsäädännön oikeuslähteet eivät ole muuttuneet, vanhan kirkkolain mukainen toiminta ei voi olla nykyisenkään kirkkolain sisällön kanssa ristiriidassa. Kutsun tätä tässä yhteydessä kirkko-oikeudelliseksi kontinuiteetiksi.

Palaan nyt edellä lupaamaani esimerkkiin. Samalla tulee selväksi miten deonttinen logiikka toimii konkreettisesti kirkkolainsäädännössä. Tarkastelen kirkkolain KL 5:3 §:ä, joka on pappislupaukseen kytkeytyvä sanktiosäännös. Säännös koskee tilannetta, jossa pappi ei ole pysynyt kirkon tunnustuksessa ($d(pT\approx p)$), johon hän pappisvalassaan/lupauksessaan on sitoutunut. Pappisviran säilyttämisen ehtona on, että hän osoittaa ”tahtovansa pysyä kirkon tunnustuksessa”. Sen hän osoittaa jollakin toiminnallaan tai teollaan, tässä tapauksessa ilmeisesti sanallisella tai kirjallisella vakuutuksella. Pappisviran säilyttääkseen hänen on palattava oikeaan tunnustuksellisuuteen ja hylättävä se, missä hän on poikennut kirkon tunnuksesta. Tämä välttämätön toimi voidaan kuvata deonttisella lausekkeella $Od(\approx pTp)$, eli hänen käsketään tehdä teko, jolla hän palaa ei-tunnustuksellisesta tilasta tunnustukselliseen tilaan. Sellainen teko on myös luvallinen $Pd(\approx pTp)$. Ja koska hän ilmoittaa pysyvänsä kirkon tunnustuksessa hän samalla lupaa pidättäytyä tunnuksesta poikkeamisesta. Tämä voidaan kuvata lausekkeilla $Od(pTp)$ ja $Of(pT\approx p)$, mitkä lausekkeet ovat yhtäpitävät eli keskenään ristiriidattomat.

7 ”Tahdon noudattaa kirkon lakia ja järjestystä...”

Pappislupauksessa ordinoitava lupaa lojaaliuttaa kirkon järjestykselle. Piispanvihkimyslupauksessa vastaava kohta kuuluu: ”Tahdon myös edistää maan rauhaa sekä kuuliaisuutta laillista esivaltaa kohtaan, *noudattaa kaikessa kirkon lakia ja järjestystä* ja vakavasti kehoittaa ja velvoittaa hiippakunnan pappeja samoin tekemään.”

Myös toisen kansankirkkomme, ortodoksisen kirkon piispanlupauksessa on sitoumus noudattaa Suomen valtion lakeja: ”Vielä noudattaen Herran käskyä: ”Antakaa keisarille, mikä keisarille kuuluu”, lupaan olla Suomen Tasavallan uskollisena ja hyvänä kansalaisena.” Ortodoksisessa kirkossa kirkko on piispanlupauksessa sitouttanut piispansa selkeästi riippumattomuuden periaatteeseen yleisestä tai voimakkaiden henkilöiden mielipiteistä: ”Tämän lisäksi lupaan olla tekemättä voimakkaiten ihmisten tai kansanjoukon pakotuksesta mitään sellaista, mikä on ristiriidassa jumalallisten pyhien sääntöjen kanssa, vaikkapa minulta sitä kuolemanuhkauksinkin vaadittaisiin.”⁴⁰ Tarkoittavatko lupauksen ”voimakkaat henkilöt” poliitikkoja ja mielipidevaikuttajia ja tarkoittaako ”kansanjoukkojen pakotus” mediaa, gallupeja ja yleistä mielipidettä? Viittaus ”kuolemanuhkauksiin” korostaa lupauksen ehdottomuutta, muuten formulointi tuntuu ylilyönniltä. Lupauksen lausuma on looginen ortodoksisen kirkko-oikeuden oikeusperiaatteiden kanssa, ja sitä on tarkasteltava juuri niiden valossa.

⁴⁰ http://www.ortodoksi.net/liturgiset_tekstit/rukoukset/lupaukset.htm

Pappislupaus ja piispanvihkimyslupaus noudattavat siis rakenteeltaan koko kirkkolainsäädännön deonttista rakennetta, jossa kaikki johdetaan kirkkoa koskevan oikeudellisen osajärjestelmän perusnormista, tunnustuspykälästä. Kun pappislupauksia tarkastellaan deonttisesti, kirkkojärjestys on alisteinen kirkon tunnustukselle. Teoriassa ja käytännössä nämä voivat joutua ristiriitaan. Vaikka kirkkojärjestyksen, ja luonnollisesti myös sen tulkinnan, tulee olla tunnustuksen mukainen, se ei tee kirkkojärjestyksestä tunnustusta. Samoin kuin eduskunnassa säädettävien lakien tulee olla perustuslain mukaisia, se ei tee yksittäisestä säädöksestä perustuslakia. Kirkon tunnustusta ja kirkon järjestystä ei voida eikä tule samaistaa.

Jos oppi ja esimerkiksi kirkkolainsäädäntö tai kapitulin tulkinta (kapitulithan sitä useimmiten tulkitsevat) siitä ovat tunnustuksen kanssa ristiriidassa, pappi on sidottu valalla tunnustukseensa ja siinä ilmaistun opin säilyttämiseen – *horribile dictu* – jopa omaa kirkkoansa ja sen järjestystä vastaan. Näin tapahtui kolmannen valtakunnan aikana Hitlerin Saksassa, jolloin osa luterilaista papistoa pappisvalansa sitomina ja velvoittamina asettuivat julkisesti, asemansa, kunniansa ja jopa henkensä alttiiksi pannen uhmaamaan natsi-ideologian mukaisesti sovitettua kirkon hallintoa. Tunnustukseen sitoutuneet papit vetosivat pappislupauksensa kieltäytyessään uusista sinänsä laillisen ja demokraattisesti valitun lainsäätäjän ja hallinnon määräyksistä. Historian tuomioistuimessa näiden pappien toiminta on sittemmin todettu oikeaksi.

Pappislupauksessa pappi sitoutuu kirkon hallintavallan alle mieluusti ja kunnioituksella, jos kirkon hallinta ja tunnustus ovat sopuosuudessa. On huomattava että pappislupauksessa pappi ei sitoudu minkä tahansa muuttuvien suhdanteiden luoman kirkollisen hallinnon tai järjestyksen alaisuuteen, vaan sellaisen hallinnon ja järjestyksen alaisuuteen, mikä ei ole ristiriidassa muuttumattoman pyhän Raamatun ja luterilaisten tunnustuskirjojen esittämän opin kanssa.

8 Oikeustieteestä juridiikkaan – pappislupauksen keskeisyys tulevaisuudessa

Kirkollisen lainsäädännön yksi keskeisistä tehtävistä on perinteisesti ollut kirkon oikean opin suojeleminen, kuten on jo käynyt ilmi. Tampereen piispa Matti Revon mukaan uskonkysymykset tulevat olemaan kirkossa vielä suurempi kiistanaihe kuin konsanaan kirkolle päävaivaa tuoneet virkakysymys ja samaa sukupuolta olevien parisuhteen siunaus tai siunaamattomuus. Revon mukaan keskeiset opinkohdat, kuten Jumala, ihminen, synty, Kristus ja pelastus voivat joutua ankaran paineen alle. Hänen mielestään moniäänisyyden nimissä perinteistä kristillistä oppia väheksytään ja tehdään ehdotuksia uusiksi opillisiksi ajatuksiksi.⁴¹ Vastakohtaparit näyttäisivät siis olevan kirkon moniäänisyys ja oppiin ja tunnustukseen sitoutuminen.

41

http://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/kotimaa/1123/piispa_repo_opillisuuden_halveksiminen_huolestuttavaa. (Luettu 30.3.2011) Piispa Matti Revon luento/raamattutunti luettavissa osoitteessa: <http://www.tampereenhiippakunta.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=00010899> (luettu 21.4.2011). ”Aavistelen, että näinä aikoina käyty vaikea kirkollinen keskustelu samaa sukupuolta olevien parisuhteista on vielä pientä siihen keskusteluun nähden, mitä voi opillisesti olla tulossa. Keskeiset opinkohdat, kuten Jumala, ihminen, synty, Kristus ja pelastus voivat joutua ankaran paineen alle. Saattaa syntyä toiveita luoda uusi käsitys Jumalasta, ihmisestä, synnistä, Kristuksesta ja pelastuksesta, kun vanhat koetaan menneeseen aikaan sidotuiksi. Joiltain tutkijoilta onkin saanut lukea ajatuksia, joiden mukaan Raamatun tieteellinen tutkimus on jo auttanut

Jos Revon skenaario toteutuu, asia tulee työllistämään tuomiokapituleja ja suomalaista oikeuslaitosta. Asia voi olla kirkko-oikeudellisesti hyvin haastava. Tällöin kysymys pappislupauksesta tulee nousemaan keskeiseksi pappislupauksen oleellisen tunnustuskytkennän takia. Kirkon hallinnossa ei voida enää sivuuttaa tunnustuspykälää ja oppikysymyksiä, kuten tähän asti on tehty. Kirkon lainkäytössä on tunnustuskytkentä jopa tietoisesti eliminoitu rubrisoimalla kysymykset hallinnollisiksi järjestyskysymyksiksi tai virkamiesoikeudellisiksi kysymyksiksi.

Revon esittämän tulevaisuuskuvan toteutuminen tulee olemaan erityinen haaste KHO:lle. Siitä on tultava perusoikeudet laajasti huomioonottava oikea tuomioistuin, eikä vain viranomaistoiminnan hallinnollinen jatke.⁴² Muutoksenhaussa tunnustukseen ja pappisvalaan vetoamiset on jätetty huomioimatta valitettavasti myös tuomiokapituleissa.⁴³ Muutoksenhakuuomioistuimissa sellaiset asiat, joissa muutoksenhakija on kytkenyt perustelunsa pappisvalaansa tai -lupaukseensa ja sitä kautta kirkon tunnustukseen, olisi palautettava tuomiokapitulini uudelleen käsittelyyn, jossa tehdään selvitys siitä, onko pappi poikennut tunnustuksesta. Jos muutoksenhakijan keskeisintä perustelua ei oteta huomioon, kuinka oikeus voisi toteutua hänen kohdallaan. Kun KHO luokittelee päätöksessään käsiteltävän asian *kirkollisasiaa* koskevaksi, voidaan kohtuudella odottaa, että asiaa tutkittaisiin myös sellaisena eli kirkkolain ja sen periaatteiden mukaisesti. KHO:lta ja hallinto-oikeuksilta ei voida kohtuudella odottaa, että se pystyisi tuollaisen kirkon opissa pysymistä koskevan arvion tekemään. Siksi sellaisessa tapauksessa asia olisi palautettava tuomiokapituliin. Muuten kirkko-oikeudellisia kysymyksiä sisältävä ratkaisu joutuu oikeudelliseen tarkasteluun, mistä kirkko-oikeus puuttuu ja missä asioita tarkastellaan pelkästään hallinnollisina ja virkamiesoikeudellisina kysymyksinä ja papin oikeusturva kyseenalaistuu.

Kirkkojärjestyksen tunnustuspykälän viimeinen lause esittää ratkaisumallin tai menettelytavan, jota tunnustustaan seuraavan kirkon tulee noudattaa ongelmatilanteissa, joihin liittyy opillisia näkökulmia. ”Kirkko pitää korkeimpana ohjeenaan sitä tunnustuskirjojen periaatetta, että kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan.” Periaate nousee tunnustuksellisuudesta, minkä mukaisesti kiistakysymykset eivät ole hallinnollis-juridisesti ratkaistavia silloin, kun niihin liittyy vahva uskonopillinen sisältö. Tällöin asiat on ratkaistava syvällisen raamatullis-teologisen keskustelun avulla. Merkittävää on, että tunnustuskirjojen periaate on kirjattu säädännäiseen oikeuteen erittäin selväksi menettelytapaohjeeksi. Kirkkolainsäädännön mainitsemaa ”korkeinta ohjetta” ei voida sivuuttaa.⁴⁴

Tunnustuspykälän tarkempaan formulointiin kirkkojärjestyksessä kuuluu siis pitämislauseke, joka on hallinto- ja oikeusviranomaisia sitova sekundaari- eli reaktionormi. Kieliopillinen merkitys korostaa asioiden tutkimista – ei ensisijaisesti juridiikan, vaan – kirkon itsensä määrittelemän oikeusperustan, Jumalan pyhän sanan mukaan. Mikään ei tue sitä tulkintaa, että olisi toimittava toisin tai jätettävä tunnustuspykälän mainitsemat auktoriteetit sivuun. Suomalainen oikeusjärjestys sisältää näin ollen sen periaatteen, että kirkon sisäisiä opillisia kysymyksiä ei ratkaista vastoin KL 1:1 §:n ja KJ 1:1 §:n ohjetta, tapahtuipa se kirkon omis- sa oikeuselimissä tai maallisissa tuomioistuimissa.⁴⁵

uuteen käsitykseen ihmisen seksuaalisuudesta, eikä olisi mikään ihme vaan jopa suotavaa, että tämä johtaisi myös kirkon uskon opillisiin tarkistuksiin...”

⁴² Ks. Virolainen 2011.

⁴³ Esimerkki ks. Seppänen 2007, 217ss.

⁴⁴ Seppänen 2010, 17.

⁴⁵ Seppänen 2007, 171s.

Asioissa, joissa on kytkentä kirkon oppiin, ei kirkkolainsäädännön henkeä ja sisällöllistä yhtenäisyyttä rikkomatta voida ryhtyä hallinnollisiin toimenpiteisiin, ellei tunnustuspykälän sisältämän selkeän oikeusperiaatteen mukaista tutkimusta ja arviointia ole tehty. Jumalan sana on kirkkolainsäädännön mukaan primäärinen. Kirkon järjestys on siihen nähden sekundaarinen.

Pappislupaukseensa ja piispalupaukseensa sitoutuneen henkilön liikkumatila on siis kirkko-oikeudellisesti rajattu. Olisi nurinkurista, jos kirkon papiltaan ja piispaltaan vaatima sitoutuminen Jumalan sanaan ja luterilaiseen tunnustukseen johtaisi papin tai piispan oikeusturvan loukkaukseen.

Lähteet

Calonius, Matthias 1998: Siviilioikeuden luennot. WSLT. Porvoo.

Flacelière, Robert 2004: Sellaista oli elämä antiikin Kreikassa. (La vie quotidienne a Grèce au siècle de Péricles) Laaturkirjat. WSOY, Juva.

Helin, Markku 1990: Kielitekojen teoriasta institutionaaliseen oikeusteoriaan. – Oikeus kieli ja kritiikki. Toim. Ari Hirvonen ja Kaarlo Tuori. Helsingin Yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja, D:9. Helsinki. 141–158.

Kaser, Max 1968: Roomalainen yksityisoikeus. Suomeksi toimittanut Hannu Tapani Klami. WSOY, Porvoo.

Kirkkojärjestyskomitean mietintö 1979: Kirkkojärjestyskomitean mietintö. Pieksämäki.

Mäkinen, Virpi 2007: Kanoninen oikeus keskiajalla. – Heikki Pihlajamäki, Virpi Mäkinen ja Jussi Varkemaa, Keskiajan oikeushistoria. Suomalaisen kirjallisuusseura. Tietolipas 218. Gummeruksen kirjapaino, Jyväskylä. 77–106.

Nokkala, Immo 1989: Kirkon jäsenyydestä. – Teologinen Aikakauskirja 2/1989. 123–126.

Nyman, Helge:

- 1963: Ordinationslöfte och prästed i Sverige-Finland efter reformationen. Åbo.
- 1965: Kirkko ja vala tarkasteltuna historialliselta ja periaatteelliselta kannalta. – Teologinen selvitys valasta. Kirkolliskokouksen pöytäkirjat 1965, liitteet.
- Ortodoksisen kirkon kanonit.
- 1980: Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Raamattutalo. Pieksämäki.

Pörn, Ingmar 1999: Deonttinen logiikka. – Encyclopedia Iuridica Fennica, VII. Oikeuden yleistieteet. Jyväskylä. 85–88.

Repo Matti 2011: Minä en häpeä evankeliumia. Raamattutunti kirkon evankelioimistyön neuvottelupäivillä 21.3.2011 Hämeenlinnassa. <http://www.tampereenhiippakunta.fi/cgi-bin/linna.pl?document=00010899>

Searle J. R. 1969: Speech Acts. London.

Seppänen, Arto:

- 2007 Tunnustus kirkon oikeutena. Acta Universitatis Lapponiensis 129. Rovaniemi. Diss.
- 2008 Tunnustus kirkko-oikeuden jäsentäjänä. – Julkisoikeudellinen yhteisö vai Kristuksen kirkko. Toim. Tapani Ihalainen ja Antti Laato. Fonticulus ry. Kaarina, 79–106.
- 2010: Kirkko-oikeus – juridiikkaa vai teologiaa? – Kirkko-oikeuden paradigmaa etsimässä. Edilex 2010/21 www.edilex.fi/lakikirjasto/7251 Julkaistu 6.9.2010.

Tolonen, Hannu 1984: Luonto ja legitimaatio. Normatiivisten asiointilojen johtaminen aristotelisen luonnonoikeustradition mukaan. Vammala. Diss.

Virolainen, Jyrki 2011: Korkein hallinto-oikeus (KHO) "keikkui kuin harakka tervatulla sillalla". <http://jyrkivirolainen.blogspot.com/2011/04/422-korkein-hallinto-oikeus-kho-keikkui.html>

von Wright, Georg Henrik:

- 1963 Norm and Action. A Logical Enquiry. Routledge & Kegan Paul. London.
- 1964 Normit ja logiikka. – Ajatus. Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirja XXVI. 255–276.
- 1982 Norms, Truth and Logic. – Deontic Logic, Computational Linguistics and Legal Information Systems. Edited Versions of Selected papers from the International Conference on "Logic, Informatics, Law" Florence Italy, April 1981. Netherlands. 3–20.

Piispan lupaukset: http://www.ortodoksi.net/liturgiset_tekstit/rukoukset/lupaukset.htm

Repo, Matti 2011: "Opillisuuden halveksiminen huolestuttavaa".

http://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/kotimaa/1123/piispa_repo_opillisuuden_halveksiminen_huolestuttavaa